

הרצל

ציונות מדינית

הרצל והציונות המדינית

בנימין זאב (תיאודור) הרצל נולד בהונגריה בשנת 1860 והיה בן למשפחה מתבוללת. הוא עבר להתגורר עם משפחתו בווינה (אוסטריה) ושם למד משפטים, אך העדיף לשמש כעיתונאי בעיתון הווינאי המפורסם "נויה פראייה פרסייה" (עיתונות חדשה וחופשית).

הרצל היה יהודי שהתרחק מהדת ומהמסורת והצליח להשתלב יפה בחברה האוסטרית.

הרצל האמין בהתחלה שהאמנציפציה תוכל באמת לפתור את בעיית היהודים באירופה. אבל, כאשר סיקר הרצל ככתב חוץ את משפט דרייפוס בצרפת (1894), הבין שהאנטישמיות נגד היהודים לא עברה וכנראה שגם לא תיפסק

משפטו של אלפרד דרייפוס (1859 - 1935), בן למשפחה יהודית עשירה, שהתגייס לצבא הצרפתי בגיל צעיר והגיע לקצונה (בדרגת סרן). בשנת 1894 נעצר באשמת ריגול והדלפת סודות צבאיים לגרמניה.

הוא הועמד לדין בפריז בחודש דצמבר 1894 - תרנ"ה, ובאמצעות לחצים וזיופי מסמכים הורשע בדין במשפט בזק בן שלושה ימים.

דרייפוס הורשע בעבירות ריגול ובגידה ונידון לשלילת דרגותיו ולמאסר עולם באי השדים.

בחודש ינואר 1895 נערך טקס שלילת דרגותיו של אלפרד דרייפוס באקדמיה הצבאית, כאשר מחוץ לאקדמיה נאספו סקרנים רבים שקראו **"מוות ליהודים!"** דרייפוס עצמו המשיך לטעון כי הוא חף מכל פשע וכי המשפט וההרשעה אינם אלא עלילה ממניעים אנטישמיים, ב-1906 לאחר מאבק משפט ממושך והחלפת השלטון בצרפת, זוכה דרייפוס לאחר שהוכח שהוא הופלל.

הרצל נתקל באנטישמיות עוד לפני משפט דרייפוס וכעת הגיע למסקנה שהיכן שיהיו יהודים – תמיד תהיה אנטישמיות ואי אפשר להימנע מכך. לכן, היהודים חייבים להשיג טריטוריה (שטח) משלהם שבה יוכלו להקים מדינה נפרדת רק להם. בכך הם יתנתקו מאירופה שעלולה בעתיד הקרוב להפוך למקום מסוכן עבורם.

לדברי הרצל, מדינה יהודית תהיה טובה לא רק ליהודים אלא גם לשאר עמי אירופה שיוכלו סוף סוף להוציא את היהודים מתוכם.

הרצל הצליח לשלב חזון ומעשה ובכך טמון סוד הצלחתו.

הספר "מדינת היהודים"

בשנת 1896 פרסם הרצל ספרון בשם "מדינת היהודים". הספר פורסם תחילה בשפה הגרמנית ובהמשך תורגם לשפות רבות. בספר הציג את הבעיה היהודית ואת הפתרון.

הבעיה : לדעתו של הרצל הבעיה של היהודים היא האנטישמיות הקיימת בכל מקום.

הגורם לבעיה: הלאומיות. הרצל טען שבגלל התפתחות רעיון הלאומיות היהודים נתפסים כזרים בכל מקום. בכל ארץ הם נתפסים כשונים ולכן הם לא מתקבלים כחלק מהעם.

הפתרון: הקמת מדינה ליהודים. מכיוון שהבעיה היא לאומית, גם הפתרון צריך להיות לאומי. בתחילת דרכו הרצל לא התעקש על הקמת מדינה דווקא בארץ ישראל, והיה מוכן להתפשר גם על מקומות אחרים. בספרו הוא הציע את ארגנטינה.

הדרך להשגת הפתרון: קבלת צ'רטר מהמעצמות. צ'רטר פירושו אישור של המעצמות, בעל תוקף משפטי להקמת בית לאומי ליהודים. על מנת להשיג את המטרה טען הרצל שעל היהודים להקים שני ארגונים:

"אגודת היהודים" – שתנהל משא ומתן מדיני עם המעצמות על מנת לקבל את הצ'רטר.

"חברת היהודים" שתטפל בעניין הכלכלי-חיסול הנכסים של היהודים בארצותיהם, ארגון ההגירה של היהודים ומתן עזרה בהתיישבות בארץ החדשה.

אופי המדינה: הרצל רצה להקים מדינה ליברלית (חופשית) ומתקדמת, שתדאג לרווחת תושביה ותקפיד על צדק משפטי וחברתי. הוא רצה שתהיה זו מדינה עם טכנולוגיה מפותחת ותעשייה מודרנית, עם חינוך פתוח וסובלני, ועם הערכה גדולה לחיי העבודה. הוא רצה שמדינת היהודים תהיה שוחרת שלום ותקיים צבא להגנה בלבד.

"אלטנוילנד" (ארץ ישנה-חדשה)

בשנת 1902 פרסם הרצל את ספרו השני, "אלטנוילנד" הוא רומן דמיוני שבו מתאר הרצל את חזונו על מדינת היהודים, כפי שתראה 20 שנה לאחר קבלת הזיכיון- הצ'רטר. מוטו הספר: "אם תרצו-אין זו אגדה!"

אופייה ודמותה של מדינת היהודים עפ"י הרצל:

1. מדינה דמוקרטית-שיוויון זכויות לכל אזרחיה ללא הבדל דת גזע ומין, שיוויון בין נשים לגברים.
2. הפרדה בין דת למדינה-חופש דת מלא, סובלנות כלפי דת ולאומים אחרים במדינה.
3. כלכלה-מבוססת על קפיטליסטים-מפעלים פרטיים ויוזמה פרטית וסוציאליזם-מפעלים משותפים (למנוע הבדל בין עשירים לעניים)
4. מדינת רווחה-מבוססת על צדק חברתי וסוציאלי, תנאי עבודה משופרים לפועלים.
5. חינוך חינוך-מגן הילדים ועד לאוניברסיטה
6. מדינה מפותחת-במדע, טכנולוגיה, תעשייה, חקלאות.
7. שלום-יהודים וערבים יחיו יחד בשלום, יוקם "היכל השלום העולמי" בירושלים.

הקונגרס הציוני הראשון ו"תכנית באזל"

בהתאם לתפיסתו הציונית-מדינית, החל הרצל לפעול להגשמת מטרותיו.

הוא פעל בשני מישורים במקביל : המישור הארגוני והמישור המדיני.

פעולתו המרכזית הראשונה במישור הארגוני הייתה כינוסו של "הקונגרס הציוני הראשון" בעיר באזל בשנת 1897. בקונגרס השתתפו כ-200 צירים (נציגים) מכל יהדות העולם.

הנואמים הראשיים היו הרצל וידידו מקס נורדאו. הם טענו שהאמנציפציה היא שקר.

הם הגדירו את המטרות של התנועה הציונית : להעלות את הציונות על המפה המדינית העולמית ולהקים מוסדות ציוניים שיפעלו בצורה מאורגנת להגשמת המטרה.

בתום הקונגרס כתב הרצל ביומנו את משפטו המפורסם : "בבאזל ייסדתי את מדינת היהודים".

תוכנית באזל

4

החלטות הקונגרס בבאזל נודעו בשם "תכנית באזל". "תכנית באזל" הייתה בעצם ניסוח מסודר של המטרות שהציבה לעצמה התנועה הציונית בראשותו של הרצל, וניסוח של הדרכים (האמצעים) להגשמת מטרות אלו. במסגרת האמצעים להגשמת התכנית נוסדו המוסדות הציוניים הראשונים.

המטרה של התנועה הציונית :

"הקמת בית-מולדת לעם היהודי בארץ ישראל, המוכר במשפט הכללי .

במילים אחרות : הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל באישורן של מעצמות העולם, דבר שיבטיח את קיומה (צ'ארטר).

הערה : בניסוח המטרה השתמשו בכוונה בניסוח מעורפל (דיפלומטי) . במקום מדינה השתמשו בביטוי – בית מולדת, כנראה כדי לא להבהיל את האימפריה העות'מאנית.

ובמקום אישור המעצמות השתמשו בביטוי משפט הכלל , שניתן לפרש אותו כאישור של כל המעצמות או של מעצמה אחת ספציפית .

הדרכים להשגת המטרות, לפי תכנית באזל.

- 1 (יישובה של א"י על ידי איכרים, בעלי מלאכה ותעשייה - פיתוח הארץ ייעשה על ידי יהודים חקלאים ויהודים בעלי מלאכה (בנאים, נגרים ועוד) שיעלו ויתיישבו בה.
- 2) לארגן את היהודים בכל מקום בעולם במסגרת של אגודות ציוניות (לאומיות) כדי לאחד אותם ולמשוך אותם לתנועה הציונית
- 3) הגברת הרגש הלאומי היהודי - חיזוק וטיפוח התודעה הלאומית בקרב היהודים (פעילות חינוכית). הדבר יגביר את רצונם לעלות לארץ וליישב אותה.
- 4) פעילות דיפלומטית כדי להשיג את הצ'ארטר - התנועה צריכה לפעול במישור הדיפלומטי כדי להשיג את הצ'ארטר. נציגיה יקיימו מגעים עם מנהיגי המעצמות בניסיונות לשכנעם לתמוך ברעיון הציוני.

ארגון התנועה הציונית

לא פחות חשוב מניסוח המטרות של התנועה היו ההסדרים שנקבעו בנוגע לארגונה של התנועה הציונית.

- 1) נוסדה ההסתדרות הציונית העולמית(ארגון) המקיפה את כל האגודות הציוניות.
 - 2) כל יהודי בן 18 ומעלה המשלם "שקל" (משלם מס חבר להסתדרות הציונית) , נחשב לחבר בארגון ורשאי לבחור את נציגי התנועה. השקל או "שקל ציוני" שימש לציון מס חבר שנתי. מי שרכש שקל, קנה את הזכות לבחור ולהיבחר לקונגרס הציוני. לפי מספר השקלים שנמכרו בכל מדינה נקבע מספר הצירים שהייתה זכאית לשגר לקונגרס. עם הקמת המדינה בוטל השקל הציוני.
 - 3) המוסד העליון של התנועה הציונית הוא הקונגרס המתכנס בזמנים קבועים (בהתחלה כל שנה ולאחר מכן כל שנתיים) . הקונגרס משמש למעשה בית נבחרים של העם היהודי התומך הרעיון הציונות.
 - 4) קונגרס הציוני הראשון נקבעו המוסדות השונים לארגון התנועה הציונית.
- היו מוסדות מממנים, מוסדות מדיניים ומוסדות מיישבים, כפי שמפורט בטבלה בעמוד הבא :

מוסדות התיישבותיים	מוסדות כלכליים	מוסדות מדיניים
<p>קרן קיימת לישראל (קק"ל):</p> <p>מוסד שהוקם בשנת 1901 במטרה לרכוש אדמות בא"י, כדי להפוך אותם לרכוש העם היהודי כולו. אדמות אלה לא נועדו למכירה לאנשים פרטיים. הקרן הקיימת אפשרה הקמת ישובים יהודים על האדמות שרכשה. הכנסות הקרן הגיעו מתרומות של יהודים.</p>	<p>אוצר ההתיישבות היהודים:</p> <p>המוסד הבנקאי הראשון של התנועה הציונית. הוא הוקם בשנת 1899. מוסד זה אפשר לתנועה הציונית מידה רבה של עצמאות כלכלית והיה אחראי למימון פעולות התנועה הציונית.</p>	<p>הקונגרס:</p> <p>המוסד הציוני העליון אשר שימש כמעין רשות מחוקקת של התנועה הציונית. תפקיד הקונגרס היה לקבל את החלטות העקרונות של התנועה ולפקח על מוסדותיה.</p>
<p>המשרד הארצישראלי:</p> <p>המשרד הוקם בשנת 1907, הוא פעל ביפו ובראשו עמד ד"ר ארתור רופין. מטרת המשרד הייתה לסייע לעולים החדשים להתיישב ולמצוא עבודה. פעילות המשרד מומנה מכספי הקק"ל.</p>	<p>בנק אנגלו פלשתינה:</p> <p>אחד הסניפים העיקריים של בנק אוצר ההתיישבות היהודית. הסניף הוקם ביפו בשנת 1903. סניף זה נועד לממן את התיישבות היהודית ואת הקמתם של מפעלים כלכליים נוספים בא"י.</p>	<p>ההסתדרות הציונית העולמית:</p> <p>ארגון על כלל האגודות הציוניות ברחבי העולם. הוחלט שחבר ההסתדרות הציונית הוא מי ששילם "שקל ציוני" (דמי חברות). החברות מקנהגאת הזכות לבחור נציגים. נשיא ההסתדרות הציונית נבחר מתוך הקונגרס. הרצל נבחר לנשיא הראשון של ההסתדרות הציונית. מתוך גוף זה נבחרו שני גופים:</p>
<p>חברת הכשרת היישוב:</p> <p>מכיוון שהכנסות הקק"ל היו מצומצמות, הוחלט לתמוך בה ע"י הקמתו של ארגון נוסף שנקרא "חברת הכשרת היישוב". ארגון זה נעזר בכספים של יהודים וסייע לקק"ל לרכוש קרקעות כדי לעודד בהן התיישבות יהודית.</p>	<p>קרן היסוד:</p> <p>מוסד כלכלי שהוקם בשנת 1920 כדי לסייע במימוש הצהרת בלפור (על ההצהרה נלמד בהמשך). גוף זה גייס כספי תרומות מהיהודים כדי לממן עלייה והתיישבות בא"י. הגוף עודד יוזמה פרטית של יהודים עשירים אשר היו מעוניינים להשקיע מכספם בא"י.</p>	<p>1. הועד הפועל הציוני: גוף זה היה מעין רשות מבצעת (ממשלה) שתפקידה לממש את החלטות הקונגרס הציוני. הגוף מנה כ- 20 חברים.</p> <p>2. הועד הפועל המצומצם: גוף זה נבחר ע"י חברי הוועד הפועל הציוני והיווה מרכז לפעילותו. הוא היה אחראי לפעילות השוטפת וליישום המדיניות וההחלטות. הגוף מנה שבעה חברים שנבחרו מבין בחירי חברי הוועד הפועל הציוני.</p>

הישגי (משמעות) הקונגרס

1. הצגת העם היהודי כעם מלוכד ומאוחד.
2. פריצה לדעת הקהל העולמית.
3. הצגת התנועה הציונים כגוף המייצג את היהודים ואת והרצל כמנהיג התנועה.
4. הקמת ההסתדרות הציונית – גוף שאחראי לכוון ולבצע את הפעילות הציונית.

הפעילות המדינית של הרצל (פעילות דיפלומטית)

במקביל לפעילות הארגונית עסק הרצל גם בפעילות מדינית שכללה פגישות דיפלומטיות עם גדולי העולם במטרה אחת ויחידה : להשיג את הצ'רטר - כתב זכויות מדיני שניתן על ידי מעצמה או מספר מעצמות ליהודים אשר נתן להם זכות להתיישב בטריטוריה מסוימת ועצמאות.

השגת צ'רטר הייתה אחת המטרות המרכזיות של הרצל והתנועה הציונית.

א. פגישה עם קיסר גרמניה וילהלם השני –

הרצל ציפה שקיסר גרמניה יוכל להשפיע על הסולטאן התורכי להעניק צ'רטר ליהודים בארץ ישראל. (באותה תקופה לגרמניה הייתה השפעה רבה על תורכיה)

הרצל הסביר לקיסר שארץ ישראל היא ביתם הטבעי של יהודי העולם

הרצל הבטיח לקיסר הגרמני שבארץ תהיה תרבות גרמנית מערבית.

בנוסף טען הרצל שכך תיפתר בעיית האנטישמיות בגרמניה (שכן היהודים יעלו ארצה).

בהתחלה התרשם הקיסר מהרצל אך בהמשך לא נענה לבקשותיו.

ב. פגישה עם הסולטאן התורכי אל חאמיד השני –

אחרי שהתאכזב הרצל מקיסר גרמניה, החליט לפנות בעצמו ובאופן ישיר לסולטאן התורכי.

בפגישה ניסה הרצל לשכנע את הסולטאן שהיהודים יפתחו את ארץ ישראל מבחינה כלכלית, ישלמו לו מיסים ובמקביל הבטיח שהתנועה הציונית תעזור לאימפריה העות'מאנית למחוק את חובותיה הגדולים.

הסולטאן שמע את הרצל, הזמין אותו לפגישה נוספת אבל אז הציע לו כי בתמורה לסיוע של התנועה הציונית הוא יאפשר ליהודים אוטונומיה בכל מקום שירצו ברחבי האימפריה, חוץ מאשר בארץ ישראל הרצל דחה את ההצעה.

ג. פגישה עם שר המושבות הבריטי צ'מברליין –

למרות כישלונותיו, הרצל לא התייאש והחליט לנצל את העובדה שהוזמן להעיד בבריטניה בפני ועדה שעסקה בנושא הפליטים היהודים שהיגרו מרוסיה לבריטניה.

שם נפגש עם צ'מברליין, שהיה שר המושבות הבריטי. הרצל החליט לבקש מהבריטים אישור ליישב יהודים באזורים הנמצאים תחת שליטה בריטית והם קרובים מבחינה גיאוגרפית לארץ ישראל.

הרצל הציע את קפריסין או את אל עריש בחצי האי סיני. את קפריסין פסל צ'מברליין מייד. לאל עריש שלח ועדת מומחים שתבחן את השטח אך מסקנותיה היו שזה לא אפשרי בגלל מחסור במים והרעיון ירד מן הפרק.

תוכנית אוגנדה

בשנת 1903 הציע צ'מברליין להרצל את "תוכנית אוגנדה" – לפיה תאפשר בריטניה ליהודים להתיישב בשטח במזרח אפריקה, שבו יוכלו להקים מושבה יהודית ולנהל שלטון עצמי. הרצל נטה לקבל את ההצעה במיוחד אחרי ששמע על התוצאות החמורות של פוגרום קישינב שברוסיה.

הרצל החליט להביא את ההצעה בפני הקונגרס הציוני השישי שהתכנס ב1903.

הקונגרס התנהל באווירה מתוחה. ההצעה עוררה ויכוח חריף שכמעט הביא לפילוגה של התנועה הציונית. מעניין לציין שמרבית המתנגדים היו דווקא יהודי רוסיה. לשני הצדדים היו נימוקים חשובים:

נימוקי התומכים	נימוקי המתנגדים
1. זהו פתרון מיידי וזמני לאנטישמיות ממנה סובלים בעיקר יהודי רוסיה.	1. אין ציונות ללא ציון. ליהודים אין שום קשר היסטורי או דתי עם אוגנדה.
2. אוגנדה תהייה "מקלט לילה" בלבד.	2. "מקלט הלילה" יהפוך למקום קבוע כי היהודים אחרי שיתרגלו יסרבו לעזוב.
3. היהודים ילמדו באוגנדה כיצד לנהל מדינה.	3. אם יקבלו את אוגנדה המעצמות יסרבו לתת בעתיד את ארץ ישראל.

בגלל הסערה שחוללה ההצעה, הוחלט לא להצביע בעד או נגד התוכנית, אלא להצביע על שליחת משלחת חקר שתבדוק את תנאי המחיה באוגנדה. גם הצעה זו עוררה סערה ורבים עזבו את הקונגרס בתחושה קשה. מאוחר יותר החליט הרצל לזנוח את ההצעה ובנאום בועידת הפיוס עם הנציגים הרוסים אמר: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני".

טבלה מסכמת מאמציו המדיניים של הרצל:

תוצאות המפגשים	הבקשה	למה פנה דווקא אליהם?	למי פנה?
<p>על אף ההתעניינות שגילה הקיסר כשנפגש עמו בקושטא, שינה הקיסר את דעתו, בפגישתם בי-ם. כנראה פחד לקלקל את קשריו עם התורכים לאחר שהבחין בהתנגדותם הנחרצת.</p>	<p>שינסה לשכנע את הסולטן העות'מאני לתת רשיון לייסוד חברת התיישבות יהודית בא"י תחת חסות גרמניה.</p>	<p>הרצל הניח שהיא תהיה מעוניינת בהחדרת תרבות גרמנית למזרח התיכון וכך- הקמת מרכז יהודי בא"י יסייע לחיזוק ההשפעה הגרמנית באימפריה . *הגירת היהודים לא"י תקל על בעיית האנטישמיות בגרמניה.</p>	<p>גרמניה- פגישה עם הקיסר וילהלם השני</p>
<p>תחילה התעניין הסולטן, והרצל ניסה לגייס את הכסף הדרוש מעשירי היהודים, אך לא הצליח. הסולטן הציע להרצל התיישבות בכל רחבי האימפריה מלבד א"י – והרצל סירב.</p>	<p>צ'ארטר לעלייה והתיישבות בא"י</p>	<p>לאימפריה העות'מאנית יש חובות והרצל קיווה שהם יסכימו להתיישבות יהודית בא"י תמורת סיוע כספי לממלכתם. כמו כן, היהודים יהיו נתינים נאמנים וישובו בא"י יביא להפרחת הארץ ולשגשוג המזרח כולו</p>	<p>תורכיה- פגישה עם הסולטן התורכי עבדול חמיד</p>
<p>במהלך המשא ומתן הועלו 3 הצעות: 1. הרצל הציע את קפריסין אך צ'מברליין התנגד בשל התנגדות האוכלוסייה המקומית. 2. הבריטים הציעו התיישבות "באל עריש" שבחצי האי סיני. על אף תמיכת הברון רוטשילד בהצעה, ועדה שנשלחה קבעה כי המקום לא מתאים להתיישבות בגלל חוסר במים. 3. הבריטים הציעו התיישבות באוגנדה במזרח אפריקה. בתחילה הרצל התנגד אך בעקבות הפרעות ביהודי רוסיה החליט להציע לקונגרס את ההצעה שהובילה ל"פולמוס אוגנדה".</p>	<p>צ'ארטר (-זיכיון) להתיישבות יהודית בשטחים בריטיים הסמוכים לא"י (קפריסין וחצי האי סיני).</p>	<p>*התיישבות יהודית תביא להפסקת ההגירה היהודית לבריטניה ולהמעטת האנטישמיות בבריטניה. *התיישבות יהודית תחזק את שליטת בריטניה באזור ותסייע להגן על האינטרסים באזור תעלת סואץ. *התיישבות יהודית תיצור אזור חיץ בין הכוחות העות'מאנים בדרום א"י, לכוחות הבריטיים (דרום מזרח של המזרח התיכון)</p>	<p>בריטניה- פגישה עם צ'מברליין - שר המושבות הבריטי.</p>

מתנגדים להרצל:

המתבוללים ממרכז ומערב אירופה - חששו למעמדם במדינות השונות. הם חששו שתבוטל האמנסיפציה בה זכו והם ידרשו לעזוב את הארצות בהן חיו ולעבור לא"י.

היהודים החרדים – מתנגדים להרצל משום שהוא עומד בראש תנועה חילונית, ובטענה שהפעילות הציונית מנוגדת לשבועה שהשביעה ה' לפי המדרש את עם ישראל שגלה מארצו שלא לעלות בחומה, כלומר שלא לחזור לארץ ישראל לפני בואה של הגאולה.

מותו של הרצל

בשנת 1904, בגיל 44 בלבד, נפטר הרצל. הוא ניקבר בווינה. בצוואתו ביקש שלאחר שתוקם מדינת היהודים, יוציאו אחיו היהודים את עצמותיו מקברו ויקברו אותן מחדש בארצם – שהיא ארצו. כך אכן נעשה, ולאחר הקמת המדינה הועברו עצמותיו לקבורה בהר הרצל שבירושלים.